

Horrsta norra i Heby

Utredning inför nybyggnation

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Horrsta 4:36
Västerlövsta socken
Heby kommun
Uppsala län
Uppland

Maud Emanuelsson

Horrsta norra i Heby

Utredning inför nybyggnation

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Horrsta 4:36
Västerlövsta socken
Heby kommun
Uppsala län
Uppland

Maud Emanuelsson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2022

Samtliga foton av Maud Emanuelsson.

Omslag: Vy över sydöstra delen av utredningsområdet.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

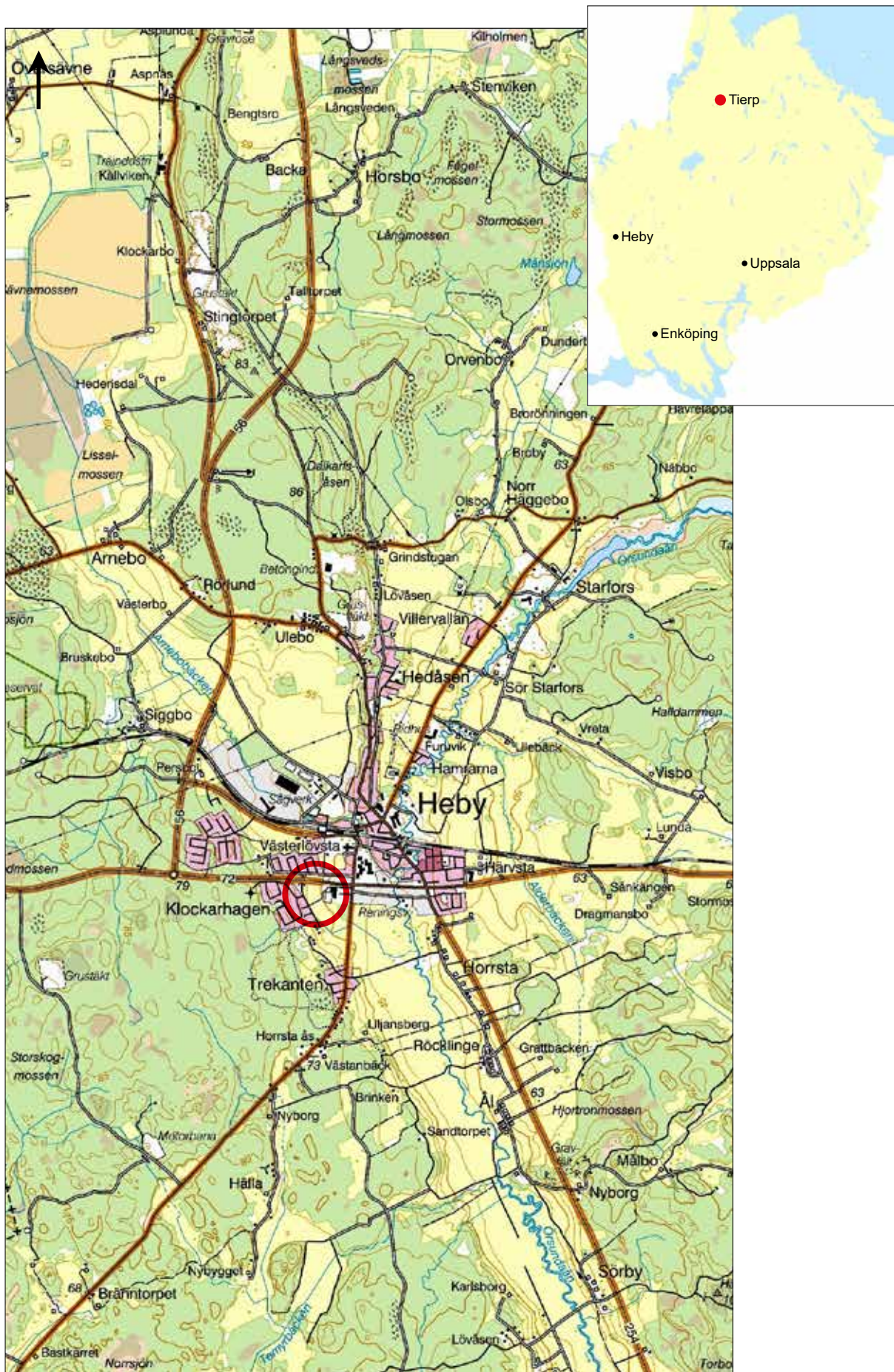
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 974837 och 974839.

ISBN 978-91-8041-051-9

Tryck: JustNu, Västerås 2022

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	7
Ärendet	7
Natur- och kulturmiljö	7
Metod och genomförande	8
Resultat	9
Kart- och arkivstudier	9
Söschaktning	12
Referenser	14
Tekniska och administrativa uppgifter	15
Bilagor	16
Bilaga 1. Schakttabell	16

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en röd ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genomfört en arkeologisk utredning i Heby tätort, Heby kommun, Uppland. Utredningen föranleddes av planerad nybyggnation av bostäder. Utredningens syfte var att ta reda på om fornlämningar skulle beröras av det planerade arbetsföretaget. För att uppnå syftet skulle kart- och arkivstudier, inventering och söschaktning med grävmaskin utföras. Utredningen genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län. Kostnadsansvarig var Heby kommun, i enlighet med kulturmiljölagens andra kapitel.

Inga nya fornlämningar påträffades vid utredningen.

Figur 2. Utredningsområdet i blått och lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret (KMR). Rött = fornlämning; orange = möjlig fornlämning; blått = övrig kulturbistorisk lämning; grått = ingen antikvarisk bedömning. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Bakgrund

Ärendet

Heby kommun arbetar med detaljplan inför nybyggnation av bostäder i Heby tätort. Länsstyrelsen i Uppsala län bedömde att det inom det aktuella området skulle kunna finnas fornlämningar som inte var kända och beslutade därför om en arkeologisk utredning. Länsstyrelsen tilldelade Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) uppdraget på direktval. Länsstyrelsens beslut om arkeologisk utredning fattades med stöd av 2 kap. 11 § kulturmiljölagen (1988:950) och Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd om uppdragsarkeologi (KRFS 2017:1).

Uppdragets syfte var att fastställa om fornlämningar fanns samt att i förekommande fall preliminärt avgränsa dess utbredning. Resultatet skulle främst utgöra planeringsunderlag för Länsstyrelsen och Heby kommun, men även kunna användas för eventuella arkeologiska undersökningar. För att uppnå syftet skulle uppdraget omfatta kart- och arkivstudier, fältinventering samt sökschaktning med grävmaskin.

Natur- och kulturmiljö

Utredningsområdet var omkring 27 000 m² stort och bestod av gräsbevuxen före detta åkermark. Området utgjorde en öppen yta mellan riksväg 72, idrottsanläggningar och villaområde. Topografiskt bestod den västra halvan av en plan yta mellan 53 och 55 meter över havet och den östra halvan av en mer markant sluttning ner till 50 meter över havet. Undergrunden bestod av postglacial lera med viss förekomst av glacial lera i sydväst.

Utredningsområdet låg på den västra sidan av Örsundaåns kuperade dalgång, i södra utkanten av Heby tätort. Dalgångens nivåer över havet spänner mellan 40 meter vid dalens botten och 90 meter för de skogklädda höjderna i väster, vilket även inkluderar Horrstaåsen.

Fornlämningssmiljön i närområdet utgörs av stenåldersboplatser med ett fyndmaterial bestående av kvarts, flinta och keramik (till exempel L1944:1433 och L1944:1595). Stenåldersboplatserna är framför allt lokaliserade till landskapets sandiga partier omkring 60 meter över havet, vilket indikerar datering till mesolitikum (Holm 1995). Ett flertal lös-fynd av stenyxor har tillvaratagits, bland annat fem yxor inom Horrstas ägor – två skaft-hålsyxor, två tjocknackiga stenyxor och en håleggad yxa. På hembygdsgården förvaras tolv stenyxor utan närmare uppgifter om fyndplatser. I åkermarken 500 meter sydöst om utredningsområdet undersöktes 1970 en förhistorisk boplatz där det framkom härdar, gropar och keramik (L1944:1570) (Holm 1995 och där anf. litt.).

Sentida lämningar i form av kolningsanläggningar, fyndplats för slagg, en tjärdal, kolbottnar och en grund efter kolarkoja finns i skogsmarken väster om utredningsområdet. I dalgången finns en plats med tradition (L1944:1357). Enligt uppgift ska platsen ha använts som begravningsplats vid koleraepidemier.

Metod och genomförande

Vid arkivstudien har enbart digitalt tillgängliga källor utnyttjats: Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR) för närområdets kända lämningssmiljö; Ortnamnsregistret för äldsta skriftliga belegg för berörda by/gårdsnamm; Upplandsmuseets och Västmanlands läns museums digitala samlingar över föremål och fotografier; SGU:s kartor avseende jordarter och strandförskjutning med syfte att klargöra de naturgivna förutsättningarna för förhistoriska lämningar. Digitalt tillgängliga kartor vid Lantmäteriet har rektifierats och studerats för att lokalisera bebyggelse eller andra typer av konstruktioner samt förändringar av markanvändning.

Vid fältinventeringen pekades den västra plana ytan ut som ett möjligt boplatsläge för främst en järnåldersboplats.

Sökschakt grävdes skiktvis genom matjorden ner till anläggningsnivå eller undergrund. Schaktens längd var omkring 12 meter och bredden två skopbredder (2,8–3,0 meter). Schaktdjup var omkring 0,35–0,45 meter varav 0,20–0,25 meter bestod av matjord. Schakten mättes in med RTK-GPS. Även sentida diken mättes in, men redovisas endast i schakttabellen i bilaga 1. Utredningen dokumenterades med översiktsfoton. Samtliga schakt återfylldes.

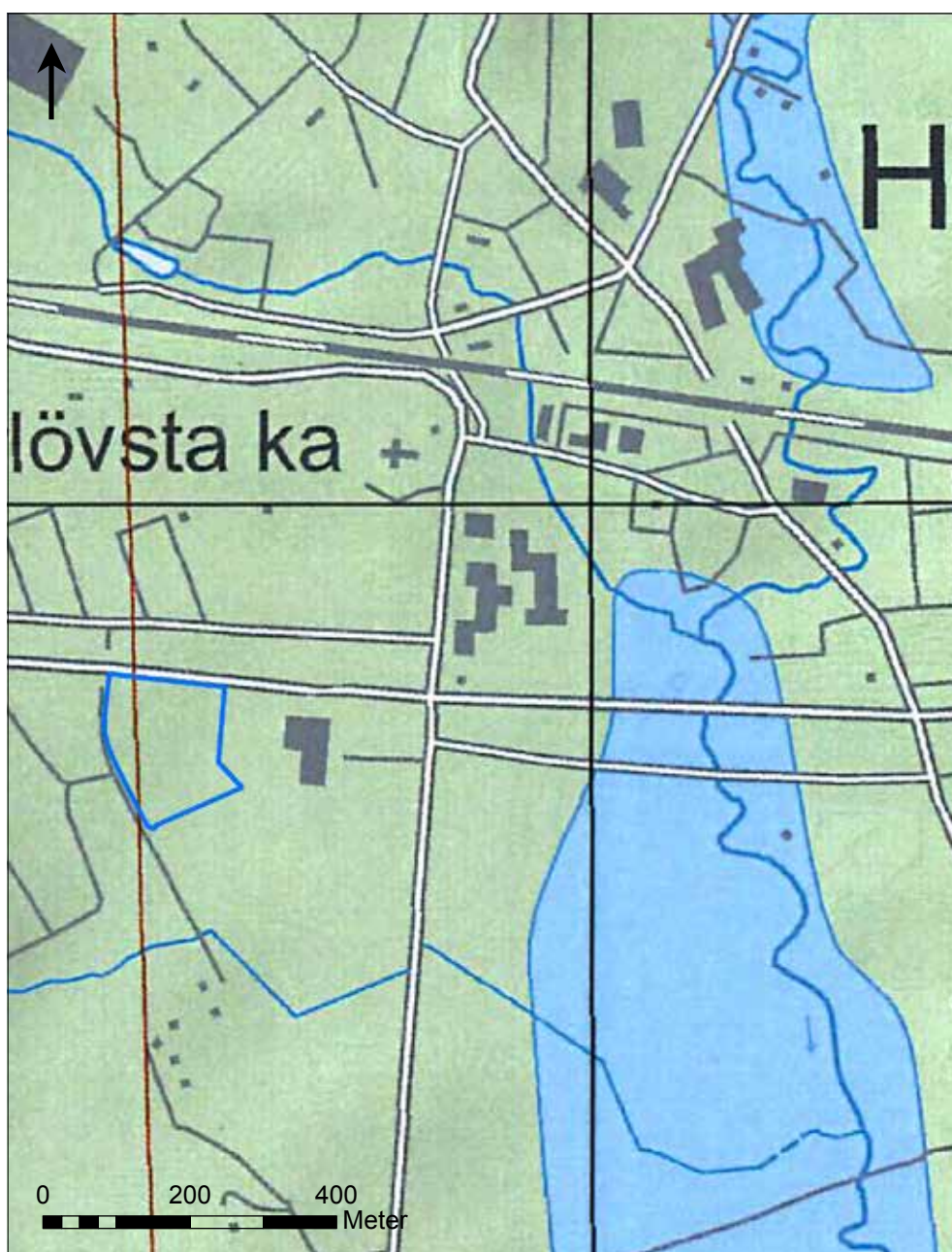
Figur 3a–c. Vyer över utredningsområdet före sökschaktning. Foto från nordväst, öst och sydväst.

Resultat

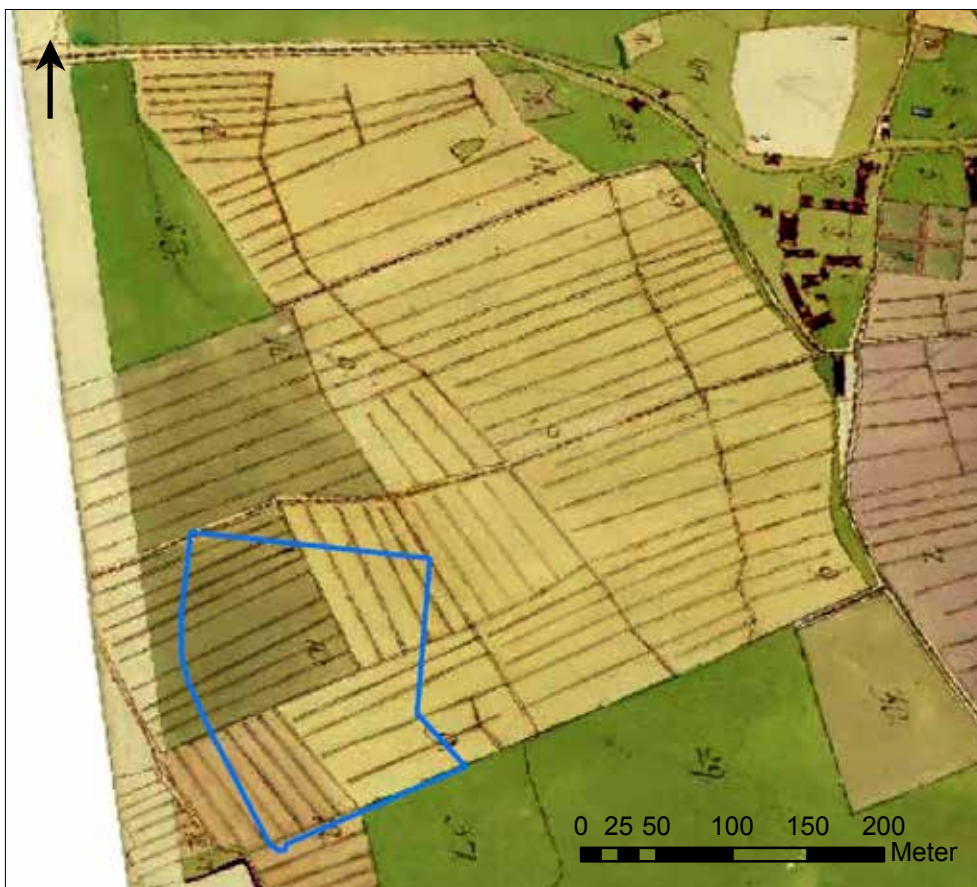
Kart- och arkivstudier

Enligt SGU:s strandnivåkartor har utredningsområdet legat under vatten fram till för cirka 7 000 år sedan, vilket möjliggör bosättning från slutet av mesolitikum. Platsen utgjorde då en inre del av en smal havsvik. Havsviken verkar ha snörpts av för omkring 6 000 år sedan och bildat ett vattendrag (Örsundaån).

Utredningsområdet har ingått i Prästgårdens ägor från åtminstone slutet av 1700-talet. Markutnyttjandet – åkermark – har varit konstant sedan slutet av 1700-talet. På en geometrisk avmätning från 1796 ses ett flertal åkertegar med diken emellan. Även på laga skifteskartan från 1850 och häradskartan från 1905–1911 ses åkermark.

Figur 4. Strandlinjekarta för 6 000 år sedan. Skala 1:10 000. © SGU

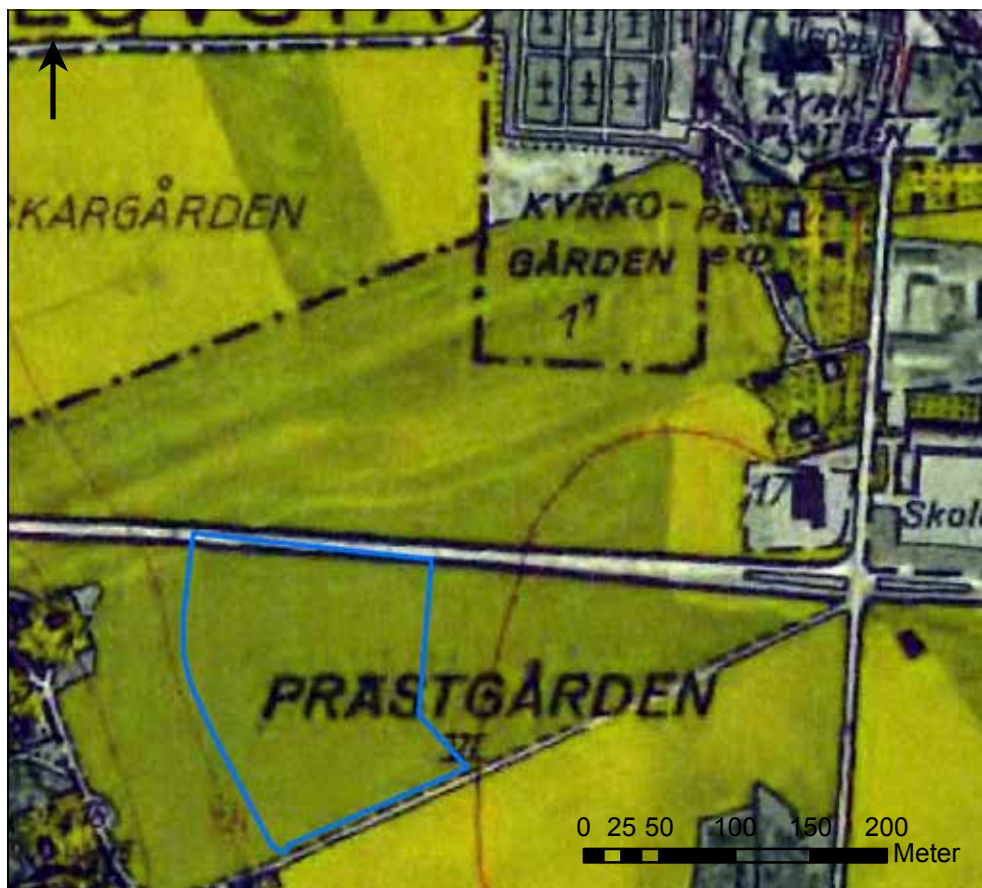
Figur 5. Geometrisk arvmätning över Prästgården 1796. Skala 1:5 000.

Figur 6. Laga skifteskarta över Prästgården 1850. Skala 1:5 000.

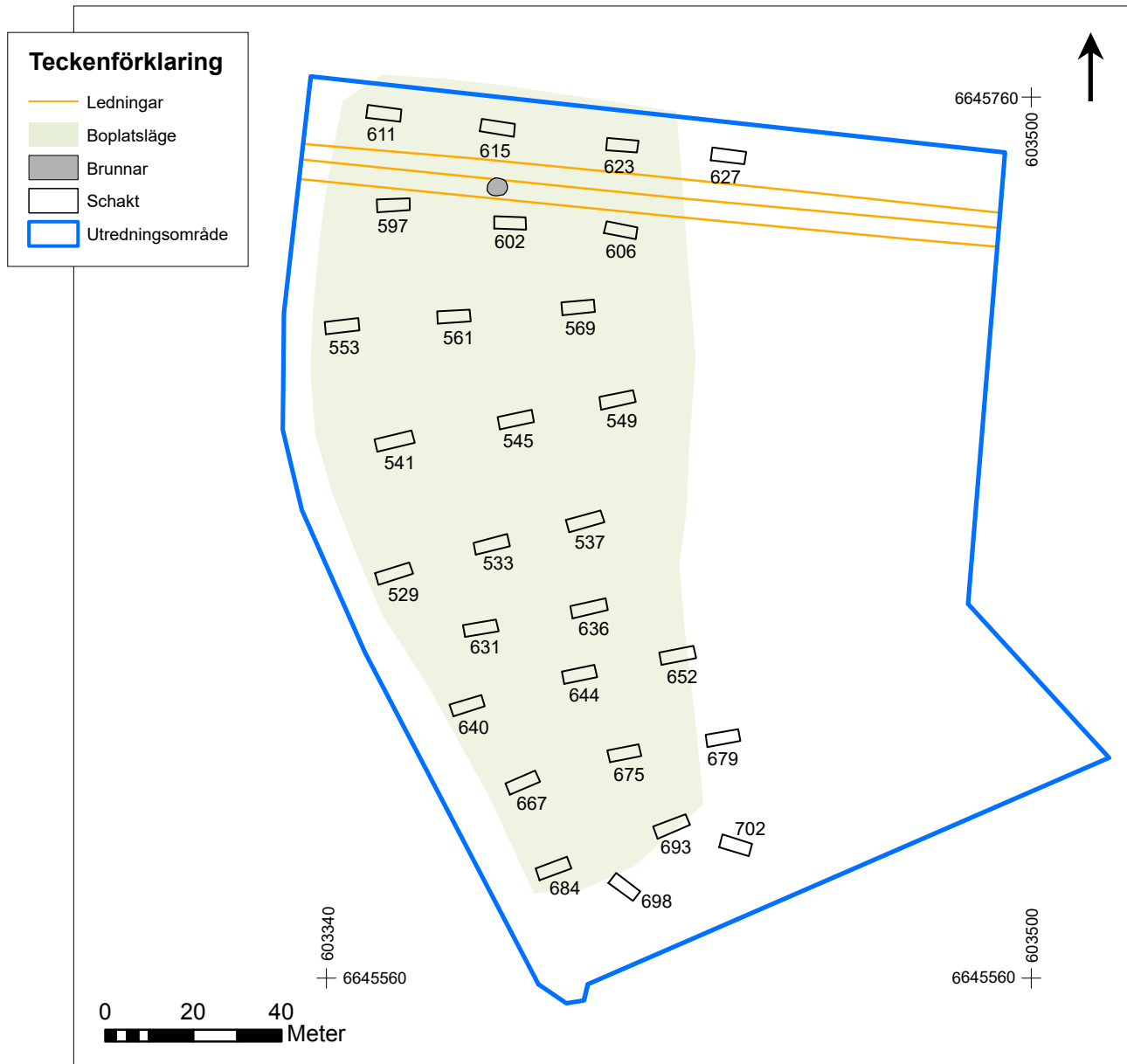
Figur 7. Häradskartan 1905–1911. Skala 1:5 000.

Figur 8. Ekonomiska kartan 1961. Skala 1:5 000.

Sökschaktning

Sammanlagt grävdes 600 m² fördelat på 28 schakt. Detta motsvarade cirka 2% av hela utredningsområdet och 4% av ytan för boplatssläget. Inget av antikvariskt intresse framkom i något av sökschakten.

Figur 9. Schaktplan. Skala 1:1 500.

Figur 10. Vy över västra delen av utredningsområdet med sökschakt. Schakt 611 i förgrunden. Foto från norr.

Figur 11. Vy över del av utredningsområdet med sökschakt. Schakt 627 i förgrunden. Foto från nordöst.

Figur 12. Vy över södra delen av utredningsområdet med sökschakt. Schakt 684 i förgrunden. Foto från sydväst.

Referenser

Holm, J. 1995. *Horrsta ås*. Arkeologisk utredning. Västerlövsta socken. Heby kommun. Västmanlands län. Uppland. Riksantikvarieämbetet, Byrån för arkeologiska undersökningar, UV Uppsala rapport 1995:38.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM21152
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-5616-2021, 2021-09-20
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202101254
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	21 oktober, 25–27 oktober 2021
<i>Exploateringsyta:</i>	27 000 m ²
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson (projektledare) Jan Ählström
<i>Landskap:</i>	Uppland
<i>Län:</i>	Uppsala
<i>Kommun:</i>	Heby
<i>Socken:</i>	Västerlövsta
<i>Fastighet:</i>	Horrsta 4:36
<i>Fornlämning:</i>	–
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6645553/Y603395 (SV hörnet)
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Area (m ²)	Djup (m)	Beskrivning
529	8,30	2,90	22,60	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
533	8,20	2,90	22,30	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
537	8,20	2,90	23,20	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
541	8,70	2,90	25,00	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
545	7,50	3,00	22,50	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
549	8,10	2,90	22,40	0,25	0,20 m matjord följt av postglacial lera. Tegelfragment i plogfåra.
553	7,90	3,00	21,40	0,30	0,25 m matjord följt av postglacial lera. Järnfragment i matjord. Dräneringsdike.
561	7,40	2,90	20,40	0,30	0,25 m matjord följt av postglacial lera.
569	7,50	3,00	21,30	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
597	7,10	2,90	20,80	0,30	0,25 m matjord följt av postglacial lera.
602	7,20	2,90	19,70	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
606	7,30	2,90	19,50	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
611	8,00	2,90	22,30	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera. Vatten trängde upp ur marken.
615	7,80	2,90	22,10	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
623	7,20	2,90	19,70	0,40	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
627	7,80	3,00	21,30	0,30–0,50	0,25 m matjord följt av postglacial lera.
631	7,60	2,80	21,10	0,40	0,25 m matjord följt av postglacial lera.
636	8,00	3,00	23,30	0,30–0,50	0,25 m matjord följt av postglacial lera.
640	7,60	2,80	20,40	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera. Dräneringsdike.
644	7,50	3,00	21,70	0,35	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
652	7,60	3,00	22,50	0,45	0,20 m matjord följt av postglacial lera.
667	7,40	2,70	20,50	0,25	0,20 m matjord följt av glacial lera. Dräneringsdike.
675	7,30	2,70	20,00	0,30–0,40	0,20 m matjord följt av glacial lera.
679	7,50	2,80	20,70	0,40	0,25 m matjord följt av postglacial lera.
684	7,60	2,80	21,30	0,30	0,20 m matjord följt av glacial lera.
693	7,90	2,90	22,00	0,30	0,20 m matjord följt av glacial lera.
698	7,00	7,80	19,00	0,30	0,20 m matjord följt av glacial lera.
702	7,00	3,00	20,80	0,30	0,20 m matjord följt av postglacial lera.